

Ολοκαύτωμα και ιστορική μνήμη

Ενότητα 6: Απόπειρες διάσωσης

Μαρία Καβάλα
Μεταδιδακτορική διδάσκουσα
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΚΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Απόπειρες διάσωσης

Περιεχόμενα ενότητας

1. Η διάσωση των Εβραίων στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και στην Ελλάδα
2. Διάφορες παράμετροι, όπως η στάση των τοπικών αρχών, ο αντισημιτισμός ή ο ανθρωπισμός της κάθε κοινωνίας, τα κοινωνικά δίκτυα κλπ.

Σκοποί ενότητας

- Να παρουσιαστεί η δυναμική που μπορούσαν να έχουν οι συλλογικές αντιδράσεις οι παρεμβάσεις των αρχών, η άσκηση πολιτικής σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα σε συνάρτηση με το καθεστώς κατοχής ή συνεργασίας στο οποίο βρισκόταν η κάθε χώρα αλλά και με τις πολεμικές εξελίξεις.

Απόπειρες διάσωσης (1/1)

- **Η προστατευτική κάλυψη του κράτους.** Σε γενικές γραμμές το στοιχείο που καθόρισε τη στάση των κυβερνήσεων κάθε χώρας ήταν ο βαθμός αντισημιτισμού της τοπικής κοινής γνώμης ή αλλιώς η έκταση των κοινωνικών διαιρέσεων ως προς το «εβραϊκό ζήτημα» (Δανία, Φινλανδία, Ρουμανία, Ουγγαρία).
- **Η προστατευτική κάλυψη της κοινής γνώμης.** Η τραγωδία των Ούγγρων Εβραίων δείχνει ότι η «προστατευτική κάλυψη» που μπορούσε να συγκροτηθεί από τη στάση ενός κράτους δορυφόρου, δεν επαρκούσε απέναντι στις πιέσεις μιας ισχυρής αντισημιτικής κοινής γνώμης, υποκαθιστάμενης από τις γερά ριζωμένες, τοπικές ναζιστικές οργανώσεις (Βουλγαρία και Γαλλία).
- **Η προστατευτική κάλυψη των κοινωνικών δικτύων.** _ Ανώνυμες οικογένειες, αόρατοι μαχητές, που μερικές φορές διέτρεξαν μεγάλους κινδύνους για να προστατεύσουν τα θύματα και ιδιαίτερα τα παιδιά.

(Ζακ Σεμελέν, *Άοπλοι απέναντι στον Χίτλερ*, Χατζηνικολής, Αθήνα 1993, σ. 219-245)

Απόπειρες διάσωσης (1/2)

Η προστατευτική κάλυψη του κράτους

- **Η Διάσωση των Εβραίων** της Δανίας ήταν μια συλλογική προσπάθεια εκ μέρους πολλών Δανών. Περίπου 7.200 έως 7.500 Εβραίοι μεταφέρθηκαν στη Σουηδία κατά τη διάρκεια των πρώτων δύο εβδομάδων του Οκτωβρίου 1943, αντιπροσωπεύοντας τη μεγαλύτερη μερίδα του συνολικού πληθυσμού, περίπου 8.000 Εβραίων.

Απόπειρες διάσωσης (1/3)

- Επρόκειτο για άλλη μία απόπειρα του Βερολίνου να επέμβει στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας, ενώ το γερμανικό μνημόνιο της 9^{ης} Απριλίου αποδεχόταν την κυριαρχία της κυβέρνησης της Δανίας στην εσωτερική πολιτική.
- Οι πλήρως ενταγμένοι Εβραίοι της αντιμετώπιζονταν ως ισότιμοι πολίτες με τους υπόλοιπους, οπότε η στάση της κυβέρνησης δεν ήταν ένα είδος φιλοσημιτισμού, αλλά μια βασική πολιτική θέση, να μην προσβάλει την αρχή της ισονομίας των πολιτών του δανέζικου συντάγματος.
- Ανάλογα η φινλανδική κυβέρνηση επέδειξε την ίδια αδιαλλαξία για τους 2.000 Εβραίους της. Ο Χίτλερ υποχώρησε καθώς δεν ήθελε να υπονομεύσει τις σχέσεις του με την ανεξάρτητη αυτή χώρα, η οποία ήταν από τους πιο σίγουρους συμμάχους του στον πόλεμο κατά της Ρωσίας.

Απόπειρες διάσωσης (1/4)

- Άλλα κράτη σταμάτησαν τις αντιεβραϊκές διώξεις που μέχρι τότε κάλυπταν με το κύρος τους ή ακόμη και υποκινούσαν ανοιχτά, ή επιβράδυναν τη διαδικασία μεταφοράς σε στρατόπεδα, όπου είχε εμπλακεί η διοίκησή τους. Οι αποφάσεις αυτές είχαν διάφορα κίνητρα: τη βούληση ανεξαρτησίας των νέων κυβερνήσεων, τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης στην προοπτική μιας αποδέσμευσης από τη συμμαχία με μια Γερμανία που έχανε τον πόλεμο. Η περίπτωση της Ρουμανίας, όπου οι Εβραίοι υπέστησαν πολύ λιγότερες διώξεις κατά τη δεύτερη περίοδο του πολέμου είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοια αλλαγής στάσης κατά τη δεύτερη περίοδο του πολέμου.
- Η περίπτωση της Ουγγαρίας μπορεί να παραλληλιστεί με την περίπτωση της Ρουμανίας, αν και εδώ η τελική έκβαση των πραγμάτων υπήρξε μοιραία για το μεγαλύτερο μέρος της ουγγρικής εβραϊκής κοινότητας, κυρίως λόγω των πιέσεων της έντονα αντισημιτικής κοινής γνώμης.

Απόπειρες διάσωσης (1/5)

Η προστατευτική κάλυψη της κοινής γνώμης

- Η δυνατότητα της ευαισθητοποιημένης κοινής γνώμης να παίξει το ρόλο προστατευτικής κάλυψης ήταν συνάρτηση του γενικού επιπέδου της καταστολής των Γερμανών ή των συμμάχων τους κατά του συνόλου των πολιτών.
- Στα κράτη που διέθεταν κάποια εσωτερική αυτονομία, οι πολύπλοκες σχέσεις μεταξύ κοινής γνώμης και θυματοποίησης διακρίνονται καθαρά στην περίπτωση της Βουλγαρίας και της Γαλλίας.
- Προπολεμικά στη Βουλγαρία δεν υπήρχε παρά ελάχιστος αντισημιτισμός. Η κοινότητα των 50.000 Εβραίων ήταν πλήρως ενταγμένη στη χώρα των 6 εκ. Ωστόσο η προσέγγιση με τη Γερμανία έφερε αντιεβραϊκή πολιτική, η οποία προκάλεσε αντιδράσεις αλλά συνεχίστηκε. Νέα μέτρα, νέες διαμαρτυρίες, υποχώρηση Οκτώβριος 1942.

Απόπειρες διάσωσης (1/6)

- Τον Ιανουάριο του 1943 ο Τεοντόρ Ντάνεκερ ανέλαβε να προωθήσει το θέμα και τελικά οι διαπραγματεύσεις με τον Μπέλεφ κατέληξαν στην αποστολή 20.000 Εβραίων σε στρατόπεδα κατά προτεραιότητα Ελλήνων και Γιουγκοσλάβων που ζούσαν στα κατεχόμενα εδάφη (4 και 10/3/1943).
- Στη Γαλλία πέρα από κάποιες περιορισμένες αντιδράσεις στην αρχή, η κοινή γνώμη άρχισε να αντιδρά το καλοκαίρι του 1942, ιδιαίτερα μετά τη “Vel’ d’Hiv”, τις εφόδους της παρισινής αστυνομίας σε σπίτια οικογενειών που συλλαμβάνονταν ολόκληρες (16 και 17/7/1942). Η αλλαγή στάσης πρέπει να οφείλεται σε ένα γενικότερο φόβο όχι πια μόνο για τους Εβραίους αλλά για την κοινωνία ολόκληρη.

(Βλ. επίσης Βασίλης Ριτζαλέος, «Η εβραϊκή κοινότητα Καβάλας στον έλεγχο των βουλγαρικών αρχών Κατοχής: οργάνωση, εκμετάλλευση, διάλυση (1942-1944)», στο *Αφηγήσεις για τη δεκαετία του 1940* (Βασίλης Δαλκαβούκης, Ελένη Πασχαλούδη, Ηλίας Σκουλίδας, Κατερίνα Τσέκου), Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 69-71)

Απόπειρες διάσωσης (1/7)

Στη φύση των επαφών και των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ Εβραίων και μη Εβραίων στην κλίμακα της καθημερινής ζωής, εκεί πρέπει να αναζητήσουμε το μυστικό των πιο αποτελεσματικών στρατηγικών επιβίωσης.

Γαλλία (πρεσβυτέρια, μοναστήρια, σχολεία, CIMADE: Comité inter-mouvements auprès des évacués).

Ολλανδία (εκκλησία αλλά αντέδρασε αργά).

Βέλγιο (καλύτερα οργανωμένο κίνημα αντίστασης των πολιτών υπέρ των Εβραίων (Επιτροπή Υπεράσπισης των Εβραίων, CDJ),

Δανία (συνδυασμός των 3 παραμέτρων που προαναφέρθηκαν).

Ο Σουηδός διπλωμάτης **Raoul Wallenberg** δούλεψε στην Ουγγαρία και προστάτεψε χιλιάδες Εβραίους μοιράζοντάς τους σουηδικά διαβατήρια.

Απόπειρες διάσωσης (1/8)

- Όταν άρχισε η εφαρμογή των φυλετικών μέτρων και ο Βισλιτσένι, σε μία προσπάθεια να μην εξαιρεθεί κανένας Εβραίος από τα γενικότερα μέτρα, θέλησε να διαλύσει τους μεικτούς γάμους Ελλήνων και Εβραίων, που στη Θεσσαλονίκη ήταν γύρω στους 80 με 90, τότε ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος, ο Γενικός Διοικητής Μακεδονίας, Βασίλειος Σιμωνίδης, φιλανθρωπικές οργανώσεις και ιδιώτες, που θίγονταν προσωπικά έκαναν διαβήματα στις γερμανικές αρχές. Μάλιστα, ο Μέρτεν ανέφερε ότι λόγω των πιέσεων που άσκησαν οι Κόρετς και Σιμωνίδης, ο Βισλιτσένι συνέλαβε τον πρώτο και θέλησε να συλλάβει και το δεύτερο, αλλά σώθηκαν με παρέμβαση του ίδιου του Μέρτεν.

Καβάλα, «Η Θεσσαλονίκη στη γερμανική κατοχή (1941-1944): Κοινωνία, οικονομία, διωγμός Εβραίων», διδ. διατρ., Παν/μιο Κρήτης, Ρέθυμνο 2009, σ. 303-310)

Απόπειρες διάσωσης (1/9)

- Ο Μέρτεν, βέβαια, ήθελε να δείξει ότι ο ίδιος είχε προσπαθήσει να βοηθήσει και να μετριάσει τη δική του ευθύνη για ό,τι είχε συμβεί. Τελικά, η διαταγή ακύρωσης των μεικτών γάμων ανακλήθηκε και ορισμένοι από αυτούς φυλακίστηκαν στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου όπου κάποιοι εκτελέστηκαν ενώ άλλοι αφέθηκαν ελεύθεροι τον Οκτώβριο του 1944.

Απόπειρες διάσωσης (1/10)

- Ωστόσο για το Φεβρουάριο του 1943 και τον εγκλεισμό στα γκέτο ο βρετανός πρεσβευτής στην Άγκυρα Νάτσμπουλ – Χιούγκεσεν σημείωνε ότι ο Βασίλειος Σιμωνίδης και οι υπάλληλοι του παρείχαν ατάραχοι βοήθεια προς τις γερμανικές αρχές. Συλλογική προσπάθεια ήταν και αυτή του συλλόγου αναπήρων πολέμου του αλβανικού μετώπου, οι οποίοι πήγαν στο διοικητήριο των SS και παρακάλεσαν τους ναζί να εξαιρέσουν από τον εκτοπισμό τους εβραίους συμπολεμιστές στην Αλβανία αλλά αυτοί απείλησαν ότι θα αντιμετώπιζαν παρόμοιες «φιλοεβραϊκές εκδηλώσεις» με μαζικές εκτελέσεις. Το βίωμα των μαχών και του πολέμου είχε δημιουργήσει νέα ενοποιητικά στοιχεία για την κοινωνία της πόλης για τα οποία, όμως, δεν υπήρξε ο χρόνος να ωριμάσουν.

Απόπειρες διάσωσης (1/11)

- Παρόλο που η σχέση της ελληνορθόδοξης εκκλησίας με τους Εβραίους ήταν πολύπλοκη και γεμάτη διενέξεις, πολλοί ιεράρχες στα κηρύγματά τους στο εκκλησίασμα αναφέρονταν υπέρ των Εβραίων, αρκετοί χριστιανοί πρότειναν να σώσουν τα παιδιά των Εβραίων με υιοθεσίες, όμως, λόγοι οικογενειακών δεσμών τους έκαναν να αρνηθούν. Υπήρξαν και περιπτώσεις χριστιανών που βοήθησαν οικογένειες Εβραίων να κρυφτούν ή να φύγουν προς την ιταλική ζώνη κατοχής, άλλοι με επιτυχία και άλλοι ανεπιτυχώς. Είναι γνωστή η περίπτωση του Περικλή Καλλιδόπουλου που έκρυψε τη γειτονική εξαμελή εβραϊκή οικογένεια και τους οδήγησε με ασφάλεια στους αντάρτες στα Γιαννιτσά ή εκείνη δυο εβραίων γυναικών που σώθηκαν χάρη σε άντρες τους οποίους αργότερα παντρεύτηκαν. Στις 78 περιπτώσεις που έχουν γίνει σήμερα γνωστές θα προσθέταμε αυτή της οικογένειας Χατζηνικολάου που έσωσε την κόρη της οικογένειας Μασσάνο και που μέχρι σήμερα διατηρούν στην κυριολεξία αδελφικές σχέσεις.

Απόπειρες διάσωσης (1/12)

- Την ύστατη στιγμή, το Μάρτιο του 1943, λίγο πριν ξεκινήσουν οι αποστολές ο Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης δραστηριοποιήθηκε και πρότεινε την εκτόπισή τους σε ένα απομακρυσμένο σημείο της χώρας με αίτημά του προς τον πρωθυπουργό Λογοθετόπουλο, λύση που δεν υποστήριξε, ωστόσο, ο διοικητής Μακεδονίας, Βασίλειος Σιμωνίδης. Ταυτόχρονα στην Αθήνα, οι πιο σημαντικοί πολιτικοί αρχηγοί μαζί με άλλες προσωπικότητες υπέβαλλαν ένα υπόμνημα προς αυτόν με την υπογραφή των αρχηγών των κομμάτων.

Απόπειρες διάσωσης (1/13)

- Ύστερα από αυτό εκείνος έστειλε δύο επιστολές προς το γερμανό πρεσβευτή Άλτενμπουργκ παρακαλώντας να σταματήσει η εφαρμογή των φυλετικών μέτρων. Τίποτε από τα παραπάνω δεν είχε αποτέλεσμα. Ανεπιτυχές διάβημα είχε γίνει νωρίτερα και από τους θεσσαλονικείς δικηγόρους Δημ. Σπηλιάκο, Δημ. Δίγκα και τον καθηγητή του Α.Π.Θ. Βιζουκίδη προς τον γενικό διοικητή Μακεδονίας, Βασίλειο Σιμωνίδη για διάσωση των Εβραίων της πόλης όσο και προς το Μητροπολίτη Γεννάδιο. Ο μεν Σιμωνίδης διαβίβασε απλώς το αίτημα στο Μέρτεν ο δε Μητροπολίτης τον συνάντησε για να παρέμβει στο θέμα, ωστόσο, ο ίδιος τους ενημέρωσε ότι οι εντολές που είχαν δοθεί ήταν αμετάκλητες.

Απόπειρες διάσωσης (1/14)

- Όλα τα παραπάνω διαβήματα μπορούμε να τα αποδώσουμε σε μια συνειδητοποίηση την ύστατη ώρα του τι συνέβαινε και στην εκδήλωση ανθρωπιστικών συναισθημάτων για τους Εβραίους αλλά και στο φόβο ότι καταστρατηγείται κάθε αρχή και κάθε κανόνας σχετικά με την προσωπική ασφάλεια, την περιουσία και τη ζωή του πολίτη, που ίσχυαν ακόμη και σε καιρό πολέμου, και αυτό προκαλούσε φόβους για την κοινωνία γενικά.
- Κανονισμοί της Χάγης 1907, άρθρο 46 που προβλέπει ότι η οικογενειακή τιμή, οι ζωές των ατόμων και η οικογενειακή περιουσία όπως επίσης και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του κάθε ατόμου πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού από την αρχή κατοχής προς τους κατεχόμενους.

Απόπειρες διάσωσης (1/15)

- Στη Μακεδονία, φωτεινή εξαίρεση στη μανία των Γερμανών να μην «ξεφύγει» στην κυριολεξία κανένας Εβραίος αποτέλεσε η περίπτωση της Κατερίνης, όπου οι περισσότεροι κατάφεραν να σωθούν χάρη στη σιωπηλή σύμπραξη του τοπικού γερμανού αξιωματικού Έβαλ.
- Ανάμεσα στους τυχερούς Εβραίους ήταν και αυτοί που είχαν ιταλική υπηκοότητα. Ως Ιταλοί αναγνωρίστηκαν 281 και παρά τις διαφωνίες της SD, κατάφεραν να σωθούν. Εβραίοι της Θεσσαλονίκης που κατάγονταν από ουδέτερες χώρες (Ισπανία, Τουρκία, Αργεντινή, Ελβετία και Πορτογαλία) βοηθήθηκαν μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις. Ωστόσο από τους ναζί υπήρχε μια διαφορά στην αντιμετώπιση, που συνέβαλε στο να σωθούν οι ζωές πολλών από αυτούς όπως συνέβη με τους 366 ισπανικής υπηκοότητας οι οποίοι εκτοπίστηκαν στο Μπέργκεν – Μπέλσεν ως «προνομιούχοι» τον Αύγουστο του 1943 από όπου σώθηκαν από ειδική αμερικανική επιτροπή τον επόμενο Φεβρουάριο.

Απόπειρες διάσωσης (1/16)

- Ένας συνδυασμός παραγόντων, το ότι ήταν μια μειονότητα που ξεχώριζε μέσα σε ένα εχθρικό περιβάλλον, οι προϋπάρχοντες «εθνικοί» φόβοι μερίδας των ελληνικών δωσιλογικών αρχών συνδυασμένη με αντισημιτικά στερεότυπα, η εμπιστοσύνη εκ μέρους των Εβραίων στον αρχираβίνο και η συνοχή της κοινότητας, η μη συνειδητοποίηση για το πού όδευαν, οι στενοί οικογενειακοί δεσμοί, συνέτειναν ώστε ένα ελάχιστο ποσοστό του εβραϊκού πληθυσμού της Θεσσαλονίκης να σωθεί.

Απόπειρες διάσωσης (1/17)

- Δεν έγινε το ίδιο στις άλλες πόλεις που είχαν εβραϊκές κοινότητες. Στη βουλγαρική ζώνη κατοχής και σε αντίθεση με την προστασία για τους Εβραίους της Βουλγαρίας που ήταν περισσότερο αποτέλεσμα της πίεσης της κοινής γνώμης και της ορθόδοξης εκκλησίας εκεί, οι Εβραίοι στην επαρχία του «Μπελομόριε», συμφωνήθηκε να παραδοθούν στους Γερμανούς

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Τι έγινε στην Ελλάδα

Τι έγινε στην υπόλοιπη Ελλάδα (1/1)

- Οι Ιταλοί από την πλευρά τους τήρησαν μία εντελώς διαφορετική στάση στο όλο ζήτημα. Απαγόρευσαν από την πρώτη στιγμή όλα τα μέτρα εναντίον των Εβραίων στη δική τους ζώνη κατοχής και αυτό ήταν ένα σημαντικότερο πρόβλημα για τους Γερμανούς. Μάλιστα οι ιταλοί διπλωμάτες έκαναν ό,τι μπορούσαν για να βοηθήσουν τους Εβραίους της γερμανικής ζώνης να περάσουν στην ιταλική. Πραγματικά σε αυτήν οι Εβραίοι ήταν ασφαλείς.

Τι έγινε στην υπόλοιπη Ελλάδα (1/2)

- Η στάση αυτή των Ιταλών όσο και αν αποδίδονταν από τους Γερμανούς στη φιλοχρηματία των πρώτων και στις οικονομικές τους σχέσεις με τους Εβραίους είχε να κάνει με το ότι ο αντισημιτισμός δεν ρίζωσε ποτέ βαθιά ούτε στον ιταλικό λαό ούτε στο φασιστικό κόμμα, το οποίο μάλιστα είχε βρει σημαντικά ερείσματα ανάμεσα στους Εβραίους κατά τη δεκαετία του '20 και του '30. Ακόμη και οι νόμοι που είχε εκδώσει το 1938 ο Μουσολίνι κατά των 50.000 Ιταλών Εβραίων ήταν μετριοπαθείς συγκριτικά με τους αντίστοιχους γερμανικούς. Πάντως οι ιταλικές ζώνες κατοχής αποτέλεσαν μέχρι το Σεπτέμβριο του 1943 το καταφύγιο των κυνηγημένων Εβραίων.

Τι έγινε στην υπόλοιπη Ελλάδα (1/3)

- Μετά την εκχειρία των Ιταλών με τους συμμάχους και αφού είχε προηγηθεί ο εκτοπισμός της μεγαλύτερης εβραϊκής κοινότητας, αυτής της Θεσσαλονίκης, ο Άιχμαν οργάνωσε τις νέες εκτοπίσεις. Στην Αθήνα ο Βισλιτσένι ζήτησε ονομαστικούς καταλόγους των Εβραίων της πρωτεύουσας από τον ραβίνο, Ηλία Μπαρτζιλάι. Ο ραβίνος, ωστόσο, γνώριζε για τις εκτοπίσεις της Θεσσαλονίκης ενώ είχε λάβει και πληροφορία από τον Ερυθρό Σταυρό στη Γενεύη ότι δεν υπήρχε κανένα ίχνος από τους εκτοπισμένους. Αντιλαμβανόταν, επομένως, τον κίνδυνο που έκρυβε η παράδοση ενός τέτοιου καταλόγου στους Γερμανούς. Έτσι, ζήτησε αρχικά τη βοήθεια του αρχιεπίσκοπου Δαμασκηνού, ο οποίος και συμφώνησε να τον κρύψει σε κάποιο μοναστήρι.

Τι έγινε στην υπόλοιπη Ελλάδα (1/4)

- Τελικά ήρθε σε συνεννόηση με το Ε.Α.Μ. από το οποίο και δέχτηκε να «απαχθεί» - για να μην υπακούσει στις διαταγές των Γερμανών - και παρέμεινε στο βουνό με την οικογένειά του μέχρι το τέλος του πολέμου. Η φυγή αυτή του Μπαρτζιλάι δυσκόλεψε ιδιαίτερα τους Γερμανούς και έπαιξε σημαντικότερο ρόλο στο να σωθούν εκατοντάδες Εβραίοι της Αθήνας.

Τι έγινε στην υπόλοιπη Ελλάδα (1/5)

- Στην περίπτωση της Αθήνας ήταν αξιοπρόσεκτη η στάση των αρχών με χαρακτηριστικό το παράδειγμα του Άγγελου Έβερτ, αρχηγού τη αστυνομίας, που εξέδωσε 1.200 πλαστές ταυτότητες ή αυτή του αρχιεπίσκοπου Δαμασκηνού με τα πιστοποιητικά βαφτίσεων με ημερομηνία προπολεμική.
- Μέχρι το τέλος Μαρτίου 1944, 1.300 Εβραίοι συνελήφθησαν στην Αθήνα (υπολογίζονται περίπου σε 3.500) και οδηγήθηκαν στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου μέχρι να έρθουν και οι συλληφθέντες από την υπόλοιπη Ελλάδα.
- Το προηγούμενο της Θεσσαλονίκης συνέβαλε ώστε να υπάρξει στην Αθήνα αποτελεσματικότερη δράση. Άλλωστε ο εβραϊκός πληθυσμός ήταν πολύ μικρότερος και περισσότερο αφομοιωμένος από ό,τι στη Θεσσαλονίκη, έτσι ώστε ευκολότερα να μπορεί να κρυφτεί.

Τι έγινε στην υπόλοιπη Ελλάδα (1/6)

- Σε πολλά μέρη, όπως στις περιοχές Τρικάλων, Λάρισας, Βόλου, οι Εβραίοι ζούσαν αναμειγμένοι με τους Έλληνες, μιλούσαν πολύ καλά ελληνικά και δεν ξεχώριζαν. Στο μεταξύ ο φόβος γι' αυτά που είχαν προηγηθεί τους έκανε να είναι περισσότερο καχύποπτοι και προσεκτικοί ενώ το γεγονός ότι η οργανωμένη Αντίσταση ήταν δραστήρια στη Θεσσαλία βοήθησαν στο να κρυφτούν ή να καταφύγουν στο βουνό και έτσι λιγότερο από το 1/3 τους να πέσει στα χέρια των Γερμανών.

Τι έγινε στην υπόλοιπη Ελλάδα (1/7)

- Ο βαθμός αφομοίωσης κάθε κοινότητας – χωρίς να σημαίνει ότι η πολιτιστική αφομοίωση είναι η λύση για τα προβλήματα των μειονοτήτων – η κατά τόπους ανάπτυξη του αντιστασιακού κινήματος, ο ανθρωπισμός των κατά τόπους γερμανών διοικητών, η φιλανθρωπία των τοπικών κοινωνιών, των φορέων της εξουσίας και της εκκλησίας, έπαιξαν το ρόλο τους στη διάσωση ή μη των Εβραίων.
- Ωστόσο, η ναζιστική μηχανή ήταν πολύ ισχυρή για να την σταματήσουν μεμονωμένες προσπάθειες και η ελληνική κυβέρνηση της εποχής με τους εκάστοτε εκπροσώπους της, δεν υιοθέτησε μια συνολική πολιτική αντιμετώπισης του προβλήματος στην πρώτη φάση (Τσολάκογλου, Λογοθετόπουλος), επειδή αυτοί δεν είχαν πολιτική εμπειρία για οποιοδήποτε σχεδιασμό αλλά και ανάλογη πρόθεση, παρότι επρόκειτο για Εβραίους Έλληνες πολίτες.

Τι έγινε στην υπόλοιπη Ελλάδα (1/8)

- Η πρωθυπουργία του αστού πολιτικού Ράλλη αναδεικνύει μάλλον και μία μορφή πολιτικής επιλογής ως προς το να αφεθούν τα πράγματα στο γερμανικό σχεδιασμό, καθώς αυτό συνέφερε την ελληνική πολιτεία στη συγκεκριμένη φάση με την εκμετάλλευση των περιουσιακών στοιχείων των Εβραίων.
- Από ένα σύνολο 72.000 περίπου Εβραίων που ζούσαν στον ελλαδικό χώρο στις αρχές του 1941, θανατώθηκαν περίπου 59.000 μέχρι το τέλος της γερμανικής κατοχής.

Σημείωμα Αναφοράς

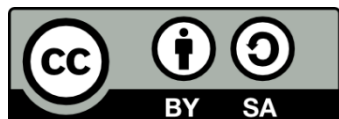
Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μαρία Καβάλα.
«Ολοκαύτωμα και ιστορική μνήμη. Απόπειρες διάσωσης ». Έκδοση: 1.0.
Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
http://opencourses.auth.gr/eclass_courses.

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Φράγκου
Θεσσαλονίκη, Εαρινό Εξάμηνο 2013-2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ